

## ՀԱՄԱՄԱՌՈՏ ԵՒ ԲԱՂԴԱՏԱԿԱՆ ԱԿՆԱՐԿ ՄԵՐ ԵՒ ՔՈՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐՈՒ ՏՕՆԱՑՈՅՑԵՐՈՒՆ ՎՐԱՅ ԵՒ ՍԱՂԻՄԱԿԱՆ ԱՒԱՆԴՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Առաջ Եթնեակը կը սկսի Մաղկազարդի նախօրեակին, Ղազարու յարուսեան յիշատակով, երբ մեր Եկեղեցւոյ մէջ կը վերսկսի երգեցողութիւնը պահոց սկիզբէն դադարած հանգստեան շարականներու: Լատինաց մօտ սուկայն, Առաջ Եթնեակը կը սկսի օր մը առաջ՝ Ուրբաթ, Սօքն ցաւոյ և. Աստուածածնի տօնով<sup>(\*)</sup>, երբ կը պատարագեն Գողգոթայի իրենց բաժնին մէջ գտնուող Տիրամօր փառք բայց փառաւոր արձանի դիմացի սեղանին: — Կէսօրէ ետք Յոյներ Զիթնեակ լեռ բարձրանալով, Համբարձման օրբաւոյրին վրայ կը կատարեն նախատեսուած ձեռնարկները Համբարձումէն իրիկնադէմէն ալ թափօրով կ'այցելեն նոյն բարձունքին վրայ գտնուող Գալիլիոյ վանքը<sup>(\*\*)</sup>, հետեւողութեամբ Զատիկ տաթիւ Ս. Երկիր ժամանած ուխտաւորներու:

Յաջորդ առաւօտ, Յիսուայի յարութիւն Ղազարու, Թէ՛ Յոյներ և Թէ՛ Լատիններ հանդիսութիւն կը կատարեն Ս. Գրական մեծ այգ գէպքի կատարման վոյրին մօտ: Ղազարոսի գերեզմանը կը գտնուի Երուսաղէմէն արեւելք, Երէզովի ճամբուն վրայ, Բեթանիա — այժմ իր

անունով Ազարիոյ — կոչուած գիւղակին մէջ և սեփականութիւնն է իսլամաց, Երկուքն ալ ունին իրենց եկեղեցիները յիշեալ արբաւոյրի դրացնութեան մէջ: Տարօրինակ է որ Լատիններ այդ օր փոխանակ հոն պատարագելու — զայդ կը կատարեն Մեծ Պահոց Ե. Հինգշաբթի օրը, Յունաց կողմէ Վիհ կանոնի Հինգշաբթի կոչուած — կը պատարագեն ահկէ Արևմուտք՝ Բեթաբազէ կոչուած գիւղակի եկեղեցւոյ մէջ: Իսկ Յոյներ Համբարձման արբաւոյրին մէջ պատարագելէ ետք թափօրական գնացքով այցելութիւն կու տան Վերեքօրիայ մեռնալձի գերեզմանին:

Կէսօրէ ետք, Ս. Յարութեան Տաճարէն ներս, երեք յարանուանութիւններն ալ կ'ուսնանան հանդիսաւոր մուտք<sup>(\*)</sup> — մեր մօտ ծանօթ իբր Վերապառա:

Քրիստոսի Երուսաղէմ յաղթական մուտքի յիշատակի օրը Մաղկազարդի գոհելը յատուկ է միայն մեզի: Բոլոր միւս Եկեղեցիներուն մօտ ան ծանօթ է Արմաւենեակց կիրակի (Palm Sunday) անունով: Ակնարկութիւնը կ'երթայ անշուշտ արմաւենեակց ոստերուն, քրոնցմով ճամնկունք Երուսաղէմաց գիմաւորեցին Աստուածորդին, իսկ մեր կոչումը կ'ակնարկէ ծա-

(\*) Այս տօնը կը կրկնեն Խալճեղաքի վարդապետը (ի Սեպտեմբեր), զայն շքեղօրէն հանդիսաւորելով իրենց Պատրիարքարանի տաճարին մէջ: Այդ շքանքէն ետ Տիրամօր կրածը Երկրպոստ փախուստի ատեն Սիմէոն ծերունիի մէջ ընդ քա իսկ աննն անցցէ ուրիշ նախադաշնակութեան պահուն, երկուստեան ամեայ Քրիստոսը փախուստի անուն, ի Տաճար ի թիւով: Գողգոթայի ստորախին զգացած են:

(\*\*) Կ'ենթադրուի կառուցուած ըլլալ այն վայրին վրայ, ուր Յիսուս, յետ Յարութեան, համաձայն իր խոստման, երկըստ մեռածսան առաքեալներուն: Յիշեալ վանքը վերջին շէնքի մէջ գտնուած է բնակավայրը իրենց Պատրիարքներուն: Հոն թաղուած են նաև վերջին երկուքը իրենց հանգուցեալ Պատրիարքներէն:

(\*) Վերապառաի կարգը հետեւեալն է. նախ Լատիններ, յետոյ Յոյներ և ապա Հայեր իսկ Ղազարներ և Ասորիներ իրենց անհանգէտ մուտքը կը կատարեն Յոյներէն ետք և Հայերէն առաջ: Երուսաղէմ այցելելու բախտը շունեցոյներուն համար թերեւ աւելորդ չըլլալ ըսել թէ մինչ Յոյնք մուտքէն ետք ժամերութիւն չեն կատարեր, այլ միայն Տնօրինական Սրբատեղեաց այցելութեան մեծանադէտ թափօր, և մինչ Յոյնք կը կատարեն միայն հանդիսաւոր և երկարատեւ ժամերգութիւն — Ներսիսեալ հացերու օրնուութիւն — բայց ոչ թափօր, Հայք կը կատարեն թէ՛ ժամերգութիւն (երկնայեանը երկար չէ մեր Եկեղեցւոյ մէջ) և թէ՛ թափօր (անշուշտ ոչ այնքան հանդիսաւոր):

իկներուն, որոնցմով զարգարուած կ'ըլլան արմատենից սասերը, ու մանաւանդ մանուկներուն ձեռքը տրուածները: Տօնին տնուան ուղկներէն մէկ տարբերակն է նաեւ Մառզարդուրը, հաւանաբար դարնան եղանակին ծառերուն տերեւներով զարդարուածին ակնարկող: Իսկ ժամագրքի մէջ տօնին տրուած Միծի Ողորդեալից քոցարուծութիւնը կ'ականարկէ անոր Յուներէն տնուան:

Լատինք ունին ձիթենիներն ու արմատենիները օրհնելու կարճ արարողութիւն մը, զոր կը կատարեն Ս. Գերեզմանին գիմաց: Ապա Պատրիարքը զանոնք կը բաժնէ նախ եկեղեցականներուն և յետոյ ժողովուրդին և թափօրը կը դառնան Ս. Պատարագէն առաջ, զոր կը մատուցանեն Ս. Գերեզմանին վրայ Զատիկ տարփերութիւնը մէկ շաբաթ եղած պարագային: Այդ օրէն և ուժըղջ Աւագ Շաբթուրն թացքին Լատինաց Պատարագները կ'ըլլան աւելի երկարատեւ, որովհետեւ իբրեւ Ճոշու Աւետարան կը կարգան Գրիստոսի չարարտանաց վերաբերեալ բոլոր նամարները Մատթէոսի Աւետարանին, մօտ երկու գլուխ, մատուցանեն մինչև հոգին աւանդելը, — Յոյնք այդ օր Պատրիարքական Պատարագ կը մատուցանեն իրենց րամին մէջ<sup>(\*)</sup> և ապա կը դառնան թափօր: Իսկ մեր թափօրին, որ տեղի կ'ունենայ անկէ տնմիջապէս ետք, կը հետեւին Ղպտոց և Ասորոց թափօրները: Նոյնը կը կրկնուի Շաբաթ, Վիսաւաորեայնէն անմիջապէս ետք, ինչպէս նաեւ կիրակի, Զատիկ լուսաբացին կատարուած թափօրներուն: Այդ օր Հայեր կը կատարեն իրենց ամենէն երկարատեւ — Ծ-Պ ժամ ահագիսութիւնը յիշեալ Տաճարէն ներս, դրանելով նաեւ յետ միջօրէի առաջին փամբ: Մաղկազարդք միակ օրն է հաւե, օւր թափօր կը կատարուի բնիկ Երթուսողէ մօցի Հայոց թաղային եկեղեցին նկատ-

ուած Ս. Հրեշտակապետաց եկեղեցւոյ մէջ, նաեւ մէկն է քանի մը հանդիսաւոր օրերէն, ուր Միաբանութիւնը երգախառն թափօրով կը վերագառնայ Մայրավանք, սկսելով Հայոց Թաղի մուտքէն, ու կը բարձրանայ Պատրիարքարան:

Կէսօրէ ետք, մինչ մեր Եկեղեցին կը կատարէ իր ամենէն խորհրդաւոր արարողութիւններէն մին, իրեն միտայ յառաւիժ Դոմեթցեի կարգը<sup>(\*)</sup>, Լատինք կ'ուսնեն երկարածիք թափօր — Երուսաղէմի կրօնական միծափոյն բացթիւայ արարողութիւնը տարուած —, քայլելով Գրիստոսի ճեմքերուն վրայն: Թափօրը, զոր կը գլխաւորէ Պատրիարքը և օրուն կը մասնակցին, ռուսաւորութիւն հոգեւորականներէ և մայրապետներէ զուտ, Երուսաղէմէն և չրջակայ քաղաքներէն եկած զպրոցականներ և բողոքական ժողովուրդ, ինչպէս նաեւ զքոստալիկներ, իր սկիզբը կ'առնէ Երուսաղէմի արեւելքը գտնուող Բեթթագէ դիւղի եկեղեցիէն, ուր, ըստ Աւետարանին, մեր Յէրբ նստաւ ու վերայ աւանդի իշոյշ, և տնցնելով Ձիթենիաց լեռնէն կ'իջնէ Գեթսեմանի ձոր ու անկէ կը բարձրանայ Նիս քաղաքի պարտիպէն ներս գտնուող Ս. Աննայի վանքի (կառուցուած Տիրամօր ծննդեան տեղոյն վրայ, դրացնութեանը մէջ Պրոպագանդիստականին) ընդարձակ պարտէզը, ուր տրուած օրհնութեամբ (benediction), որուն ընթացքին ամէն ոք կը ճօճէ ի ձեռքն ունեցած արմատենիի սառը կամ ձիթենիի ճիւղը, վերջ կը գտնէ մեծաշուք

(\*) Ս. Հրեշտակապետաց Եկեղեցւոյ մէջ եւ կը կատարուի Դոմեթցեի, ըլլալով տարւոյն միակ օրը, ուր զայդ հանդիսութիւններ կատարին յիշեալ եկեղեցւոյ մէջ: Իսկ Մայր Տաճարին մէջ կատարուած արարողութեան աւարտին տեղի կ'առնենայ հանդանակութիւն՝ ի նպատակ Աղուսիէի (Լիբանան) ազգային թաղայնաբարութիւն:

Մինչև քառամեակ մը առաջ, Լատինաց մօտ եւ կար դրանակարներ — ինչպէս նաեւ խորաններու վրայ իրաւերը — փոփոխուած ու վերաբնութիւն: Միայն թէ զայդ կը կատարէին Մեծ Գահեք Ե. Շաբաթ օրը և ոչ սկիզբէն, և կը բանային երկու շաբաթներ քառ, այսինքն Աւագ Շաբաթ օրը, Վիսաւաորեայնէն ետք, և ոչ թէ Եղեղազարդի երեկոյեան:

(\*) Մեր մօտ, բացի Ս. Գերեզմանին վրայ մատուցուածներէն — տարին Նիսք անգամ — քաղաքութիւն չէ եպիսկոպոսական Պատարագ մատուցանել Ս. Յարութեան Տաճարէն ներս: Բացառութիւն կը կազմեն հաղուադէօրէն հետ կատարուող քահանայական ձեռնադրութիւնները (վերնատուն կամ Ս. Լուսաւորելի):

հանդիսութիւնը. որ երբեմն կը խափանուի եղանակի խառնութեան պատճառաւ:

Յոյնք այդ տակն ծթագոյն ծածկոց ներով — ի նշան սգոյ — կը պատեն իրենց սեղանները, և այդ և յաջորդող երեկոններուն կը կատարեն Տիրով շարժարանաց յիշատակին նուիրում ընէ մը երկարատե արարողութիւն:

Աւելի ուշ, Ասորիներ իրենց աւագ սեղանին ծածկեալ վարագոյրը բանալու հանդիսութիւն մը կը կատարեն. տեսակ մը մանրանկարը մեր Դանթեի քեր:

Աւագ Իսթանպուլի վեց օրերը կարելի է բաժնել երկու հաւասար մասերու: Առաջին կէտը կ'անցնի առանց մեծակոչ հանդիսութիւններու, Լատինաց մօտ է միայն որ Հայնաւոր Գաղարաքներ կը մատուցուին այդ երեք օրերուն, ինչի շնորհիւ Երդ և Զրգ կոյաններուն և Կեթեսմանիի պաղիիփային մէջ յաջորդաբար: Մեր մօտ Աւագ Մեկուսաբքին յիշատակն է չորացած թղինուոյն, որ անպտուղ բլլալուն՝ ընդունեց մեր Տիրով անէծքը՝ Անոր Երուսաղէմ փառաւոր մուգել վաղորդոյնին (Մատթ. ԻԱ. 18-22): Նկատուած է նաև Վեիշտակ արարչագործութեան աշխարհի: Այս ենթադրութիւնը զուրկ է սակայն հաստատուն հիմքէ:

Տարօրինակ է որ այդ երեք օրերէն միակը, որ մասնաւոր դէպքի մը յիշատակին կապուած չէ, Աւագ Մեկուսաբքին, մասնաւոր կոչուածով մը երեկ մեր Օրացոյցին մէջ — Վեիշտակ տառն կուտանայ —, հաւանաբար յիշեալ առակին այդ որպէս մօտեւ ըլլալուն ենթադրութեամբ: Այդ օր Ս. Գաղարաք կը մատուցանենք Ս. Յարութեան գաւթին արեւելակողմը գտնուող Ս. Յովնանէս Աւետարանչի մատրան մէջ, որ վերջերս վանկլապէս նորոգուեցաւ: Մատուցող փոքր ըլլալուն, զպիտիներ կ'երգեն գաւթի՝ բացողեայ: Ուստի, անձրևոտ օդի պարագային, այդ Գաղարաքը կը մատուցուի Տաճարէն ներս, ուր և կը կատարուի սխառաւորաց յատուկ թափօր(2):

Կէսօրէ հտք, աւագ սեղանի ոտքին դրուած կ'ըլլան 10 մօմեր, Եւ յաջեալ և Եւ անշոյս, ի յիշատակ հինգ իմաստուն և հինգ յիմար կոյսերուն:

Աւագ Զուրեմաբքին յիշատակն է մեր Տիրով մատնութեան, աւելի ճիշդ՝ Յուդայի նախաձեռնութեամբ այդ մասին առնուած նախաքայլերուն, (կը նկատուի նաև Վեիշտակ Գրիստոսի օծման՝ կնոջ ձեռքով): Ակնարկութիւնը կ'երթայ անշուշտ անուշաւոտ իւրով օծման, զոր մեր Տէրը ընդունեց Բեթանիոյ մէջ՝ Մարիամի ձեռամբ — ըստ յայնո՞ր Զաղարոսի քոյրը, ըստ այլո՞ր՝ Մաղդաղինացին): Ասոր յիշատակն է զոր կը կատարեն Լատինք կէսօրէ հտք, Tenebrae Service = խաւարի արարողութիւն կոչուած, Ս. Կերեզմանի առեւանին մէջ, որով կը սկսի շարքը իրենց չորեքօրեայ հանդիսութեանց: Յաջորդ երկու յեծով օրերներուն ևս կրկնուող այդ արարողութիւնը կը բաղկանայ Սաղմօսաց լման գրքի հղանակաւորեալ ընթերցումէն, ամէն տասը Սաղմոսի — Թուով 150 — աւարտին մարկով մին 15 լուցեալ մօմերէն՝ խոշոր աշտանակի մը վրան կրուած: Աւարտին, ծնրագիր՝ իրենց փերով կը խփեն աղօթաբերքերուն կամ նօտարաններուն: Այդ օրը տեղագիներու կողմէ կոչուած է Վեիշտի Զուրեմաբքին, ականարիկով այն սիւնին, որուն վրայ կապուելով՝ գանակածուեցաւ մեր Տէրը խաչելութենէն առաջ: Սրեք համայնքներն ալ — Յոյն, Հայ, Լատին — կը յաւակնին իրենց մօտ գտնուածը համարել իսկականը: Այդ օր բաղմութիւն ողորմուրդ կու գայ համբուրելու սիւնը: Լատինացը կը գտնուի իրենց բաժնին մէջ, Յունացը՝ աւելի թուի. կործ ու հաստ, Գողգոթայի կտորացի իրենց սեփական Ձաղարաք մատրան մէջ, իսկ մեր՝ գաւթի Ս. Յովն. Աւետարանչի մատրան մէջ:

Զաղարոսի Վեիշտի Զուրեմաբքին իբրեւ կը ձանշան այդ օրը:

Յոյներ իրիկնամուտի աղօթքի աւարտին կը կատարեն ձեթի օրհնութիւն, ինչ որ Լատիններ կը կատարեն յաջորդ առաւօտ, Ս. Գաղարաքէն հտք և թափօրէն անմիջապէս առաջ: Այդ ձեթէն կը գործածեն ոտքերու լուացումին:

(2) Գաւթի այդ մատրան մէջ Ս. Գաղարաք կը մատուցուի նաև Զոր Աւետարանչաց տօնին, Ե. Եարաթ օրը զկնի խաչկերացի:

Աւագ Հինգշաբթի. — Եւրոպացիք այդ օրը կը ճանչնան իբրեւ Maundy Thursday: Maundy բառը զոսից իմաստներով կ'երևի բառարանի մէջ, ա) օճալուացի եւ բ) ուղղօւթեան բաժնում: Կաթողիկոսներու մօտ ճանօթ է Ս. Հաղորդութեան կամ հոգ. հոգեղինքու Հինգշաբթի անունով (սկիւար-կութիւնը նոյն երկնոյեան մեր Փրկչին կողմէ հաստատուած Ս. Հաղորդութեան նորհաւորէն է), մինչ Օրթոտոքսներու կողմէ կոչուած է Լուսցումի Հինգշաբթի (սկիւարկութիւնը անշուշտ ճշմարտացի տարողութեան է), իսկ Ղպտիք զայն կը ճանչնան որպէս Նոր Ուխտի Հինգշաբթի: Ի դէպ, բնիք թէ միայն մեր եկեղեցիին յատուկ է Ս. Զատիկը կանխող եօթնեակի իւրաքանչիւր օրը պիտակէ Աւագ բառով: Առաջին երեք օրերուն համար միւս եկեղեցիները ունին Սուրբ Յօսէֆի երկու-շաբթի (եւ յաջորդաբար Յիւսէֆի եւ Զո-րեմիաբթի) քաջատրուութիւնը: Ղպտիք Պո-սեֆի Բշ. եւ Գշ. կոչումը կու տան առաջին երկու օրերուն:

Կրօնական հինգ տարբեր հանգիստ-թիւններ կը գրաւեն մեծագոյն մասը օր-աւան ժամերուն: Անոնք կը սկսին առա-ւօտեան կանուխ, ձկնախաւարողաց կար-գով եւ կ'աւարտին կէս գիշերուան մօտ, ձիւարմանն երկարատեւ ու տրամախոր-հուրդ տարողութեամբ: Երկնոյեան ժա-մերգութիւնը այդ օր կը կատարուի կէ-սօրէ առաջ. իսկ հանգիստը Ս. Պատա-րաչի ընթացքին կը կատարուի ընթեր-ցումը Ս. Բարսեղ Հայրապետի Ս. Հաղոր-դութեան սքանչելի ծառին: Նոյնը կը կատարեն նաեւ Յայնք: Շատերու Ս. Հա-ղորդութիւն ստանալու նախընտրած օրն է Աւագ Հինգշաբթին:

Աւագ Եշ. օրը Լատինք կը զարդարեն Ս. Գերեզմանը եւ 24 ժամ զայն կը պահեն իրենց տրամադրութեան տակ: Առաւօտե-ան իրենց հանգիստութեանց աւարտին, Ս. Յարութեան Տաճարի դուռը կը փակ-ուի եւ այդպէս կը մնայ մինչև յաջորդ առաւօտ, յիշեալ զարդարանքներու քան-դումը: Ս. Գերեզմանին վրայ մատուց-ուած հանդիսաւոր Ս. Պատարագէն ետք, աւագութանի տակ բռնուած Ս. Սկիւռով Թափօր կը դառնան, որմէ ետք Ս. Սկիւռ

կը դնեն Ս. Գերեզմանին վրայ, ուր կը մնայ քսանչորս ժամ(\*):

Բայց անառարկելիօրէն օրուան ամե-նէն փառաշուք հանդիսութիւնն է ճիւ-նալուայն, զոր կը կատարեն բոլոր եկե-ղեցիները այդ օր: Յայնք զայդ կը հան-գիստարեն առաւօտուն, Ս. Յարութեան Տաճարի գաւթին մէջ (ուր ծայր աստի-ճան խնդում կ'ըլլայ)՝ քաջօղեայ, քարք-պատաւանդանի մը վրայ: Պահը թերեւ թուի ասորքինակ. քանի որ միւր Տէրը երկնոյեան, ընթերցի պահուն է որ կա-տարեց լուսցումը: Ղպտիք զայն կը կա-տարեն միջօրէին, իսկ մինք եւ Լատինք՝ յետ միջօրէին ու Ասորիներ՝ երկնոյեան գէմ: Մայր Տաճարին մէջ կատարուած մեր ճիւնալուայն ներկայ կ'ըլլան բա-զում օտար հրաւիրուելիք եւ պատակոն գէմքեր, ինչպէս նաեւ Անկիլքան Եպս. ք, որ ապա, Աւագ նորանի բիմէն, խոյր ի գլուխ, Աւետարան կը կարդայ Անգլիկե-նով — Գիշ ետք, Յրանչիսկեաններ, ի-րենց Մեծաւորին (կիսօթաւ) գլխաւորու-թեամբ, մօտակոյ Սիոնի վերջին Հնթրեաց վերնատան մէջ կարճ տարողութիւն մը ընելէ ետք, կ'այցելին Ս. Գլխադրի մա-տուռը, ուր ճայր մերձը, ճիւղոյն քեղ, Մարիամը եւ ճփառք Հօրքը արտասանելէ ետք կը մեկնին նոյնը կոկնկյու Ս. Հրեշ-տակապետաց եկեղեցին, Գրիստոսի բոնտի մատան մէջ եւ ապա կ'երթին Ասորաց վանք: Իրենց վանքը դարձին՝ կիւսթտը, Ս. Պատարագի ընթացքին, 12 աշխարհա-կաններու ռաքերու լուսցումը կը կատա-րէ, մինչ երեք ժամեր առաջ, դանփակ Ս. Յարութեան Տաճարէն ներս, Պատրիարքը լուսցած կ'ըլլայ արդէն ռաքերը 12 վար-դապետներու: — Երկնոյեան մօտ, փոքր Թափօրով մը կ'այցելենք Գրիստոսի զոգ-րանները — Ս. Հրեշտակապետաց եւ Ս. Փրկչի վանքերը: Առաջինին գաւթին մէջ կը գտնուի ձիթիկի ծառը, սրուն վրայ կապուեցաւ Տէրը դատաւարութենէ առաջ:

(\*) Յայն եկեղեցւոյ մօտ լիայ ամպուա-նի զօրծածութիւն: Մեր եւ Լատինաց մօտ կայ այդ միայն, քայց մէկ տարբերութեամբ՝ մինչ մինչ Ս. Խաչափայտի մատուցելն՝ անոնք ս. Սկիւռն համար կը գործածեն զայն:

Գրիշերը կը կատարենք ճիշտաբան կարգ՝, 4-5 ժամ տևող: Յոյնք ևս նման արարողութիւն մը կը կատարեն Ս. Յարութեան Տաճարին մէջ, որ սակայն չերկարիր մինչև օրուան վերջին ժամերը: Զատիկը միասին եղած ասորիներուն զայդ կը կատարեն իրենց Մայրավանքի եկեղեցիին մէջ, Տաճարին դուռը Լատիններէն փակուած ըլլալուն: Այս վերջինները մէկ ժամ տևող և Holy Hour կոչուած արարողութիւն մը կ'ունենան Գիթումանիի պապիլիֆայի մէջ, հոն՝ սուր մեր Տէրը ազօթեց և ապա Յուդայի ցուցմունքով ձերբակալուեցաւ խորհրդաւոր այդ գրիշերին:

Ահազ Ուրբաթ. — Գրիստաւնէին համար ասորեայն տակնէն խուսը օրը: Լատիններ ծովապահուածքիւն կը հրահանգեն: Եւրօպացիք Good Friday քիչ մը տարօրինակ անունը կու տան անոր, մինչ տեղացիք Վիկտ Ուրբաթը կը կոչեն զայն: Բոլոր կրօնական հաստատութիւնաց վրայ գրօշները կ'իյնան զը ծածանին այդ օրը և զանգերու ընդհատ զօղանջը լսելի կ'ըլլայ սակայն: Ս. Յարութեան դուռը բանալու իրողանքը Յունաց է այդ օրը, զոր կը կատարեն — և թէ Զատիկը միասին ըլլայ անշուշտ — Լատինաց Գողգոթայի վրայ կատարած երկժամեայ հանդիսութեան (որուն ընթացքին Ս. Սկիւր կը վերցնեն Ս. Գերեզմանին վրայէն աւ զարդարանքները կը քանդեն) աւարտին, ինչպէս Հայոց է՝ իրասուսնքը դուռը բանալու յաջորդ ատաւաթ: Այդ օրէն տակի խնողում չի տեսներ Վաշի Ճանապարհը, սուր նախ Յոյներ և ապա, կէտօրուան ժամերուն, գտնադան (տեղահան և ախաւար) խաւճերով և առուել հանդիսաւորութեամբ, Լատինք կ'այցելեն կայաններէն իւրաքանչիւրը, երգախառն թափօրով վերադառնալով Ս. Յարութեան Տաճար, այցելուելու համար անկէ ներս գտնուող 5 կայանները և ալ ի Գողգոթա և Ս. Գերեզման:

Մենք չունինք նման սովորութիւն, այլ կէսօրը քիչ անց Ս. Յարութեան մեր վերնատան մէջ կը կատարենք ճիշտաբան կարգ՝, զոր նախապէս կը կատարուէր ի Ս. Յակոբ, կէսօրէ առաջ: Իսկ Ղպտոց մօտ նոյն արարողութիւնը նոյն Տաճարէն ներս կը տեւէ մօտ հինգ ժամ:

Մեր արարողութիւնը աւարտելուն, Տաճար կ'իջնեն Յունաց Գաղիարքն աւ Միաբանութիւնը, իրենց բաժին մէջ կատարելու Յիսուսի հոգիի աւանդման կարգը, որուն աւարտին ընթացք կ'առնեն Թաղման թափօրները: Տարօրինակ է որ հինգ համայնքներէն մերը միակն է որ այդ մեծ եղելութեան յիշատակը չի հանդիսաւորիր իր պատմական տեղւոյն վրայ, այլ ի Ս. Յակոբ, ուր դասին մէջ խորհրդանշական հրիստոսի դաւադը մը յարդարուած կ'ըլլայ, եկեղեցական սպառնեցող և ծաղիկներով զարդարուած քառակուսի տարուածք մը, որուն դիմաց Միաբանութիւնը, Թնրադիր և Գլխորդ, Վարդ Աստուածը կ'երգէ: Էջմիածնի Օրացոյցին մէջ կայ լեքե եղանակն ուխտժնի կ'զրափօք ի դուռն կասարիս բացատրութիւնը, որմէ կը հետեւի թէ Թաղման թափօր դառնալու սովորութիւնը խորթ չէ մեր եկեղեցիին համար — Ս. Յարութեան Տաճարէն ներս առաջին թափօր դարձողները կ'ըլլան Ասորիները, որոնց կը հետեւին Ղպտիները, Ասորի կ'ըլլայ իրենց տարեկան միակ թափօրը՝ ամբողջ Տաճարը (բացի Խաչդիւտի ոյրէն) ընդգրկող: Միւթին՝ կու գտնուին իսկեանք, զխաւորութիւն մը կ'աւարտին, որոնք Գրիստոսի կաւէ արձանիկ մը խաչի վրայ բեկուած կը շրջին, Գողգոթայի վրայ իջեցնելով զայն խաչէն և Պատանաւորի քարին վրայ օծելէ ետք՝ դառնալով մը մէջ դրած՝ փոխադրելով Ս. Գերեզման: Զնադան լեղաներով Աւարտան աւ կը կարդան: Տեղացի Յոյներ այդ միջոցին թափօր կը դառնան Տաճարի բակը: Յունաց Միաբանութիւնը տակի աւ կ'իջնեն Տաճար, և ժամ մը տևող ժամերգութեան կողք կ'անցնի թափօրի: Զորսեպիսկոպոսներ, բռնած ծաղիկներով լցուն օթոցներ, մը չորս ծայրերէն, կը հետեւին թափօրին, որ կ'ընկն կը դառնայ Ս. Գերեզմանին շուրջ և կ'աւարտի, ասնը միասին եղած տանն, կէս գրիշերէն ժամուկէս անց: Բարեպաշտ ախաւարներէն սմանք գրիշեր կը լուսեցնեն Տաճարէն ներս, լեռն բռնելու համար Վաւարաւորեանքի հանգէսին:

(Նար. 5)

Գ. Ճ.